

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Minister

SPOED
Deadline: 26-05-2016

**directie Publieke
Gezondheid**
Financieel Beleid en
Ethiek

Ontworpen door
10.2.e
Clustercoördinator Ethiek

T 31 (0)70 10.2.e
M 31 (0)6 10.2.e
10.2.e @minvws.nl

Datum Document

Kenmerk
973349-150777-PG

Bijlage(n)

nota

(ter beslissing)
Leven

Aanbieding CWIZO Kabinetsreactie rapport Voltooid

1 Aanleiding voor deze nota

Aanbieding aan de CWIZO van de concept kabinetsreactie op het rapport van de commissie Schnabel over Voltooid Leven.

2 Beslispunten, advies en mogelijk alternatief

- Instemmen met aanbieding van bijgevoegde conceptbrief aan de CWIZO door ondertekening van het aanbiedingsformulier

3 Samenvatting en conclusies

Op verzoek van de VVD fractie is een commissie ingesteld die onderzoek heeft gedaan naar de mogelijkheden voor hulp bij zelfdoding van mensen die hun leven voltooid achten. De commissie Schnabel kwam tot de conclusie dat aanpassing van bestaande wetgeving niet nodig of wenselijk is.

De concept kabinetsreactie is eind april aan de minister voorgelegd.

11.1. 10.2.g

4 Draagvlak politiek

De Kamer is een reactie toegezegd zodanig voor het zomerreces dat een debat daarover ook nog voor het reces mogelijk is. Dat is alleen haalbaar als het stuk **vrijdag 27 mei om 10u bij de CWIZO** wordt aangeleverd.

VVD, PvdA, D66 en GL zijn voor het verruimen van mogelijkheden voor mensen met een voltooid leven. o 50Plus, CDA, CU, PVV, SGP en SP zijn tegen.

5 Draagvlak maatschappelijk

Er is belangstelling voor een verruiming van mogelijkheden vanuit

bijvoorbeeld NVVE en de Coöperatie Laatste Wil. Hoewel het verzet ertegen niet even sterk van zich laat horen, is naar verwachting er ook een aanzienlijke groep die uit angst voor misbruik of druk op ouderen om zo'n pil te gebruiken tegen verruiming zal zijn.

**directie Publieke
Gezondheid**
Financieel Beleid en
Ethiek

Kenmerk
973349-150777-PG

6 Financiële en personele gevolgen
nvt

7 Juridische haalbaarheid
nvt

8 Afstemming (intern, interdepartementaal en met veldpartijen)
Afgestemd met V&J

9 Gevolgen administratieve lasten
nvt

10. Toezeggingen

Toezegging om voor het zomerreces een kabinetsreactie op het rapport aan de Kamer aan te bieden.

10.2.e

Clustercoördinator Ethiek

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

VERTROUWELIJK

Minister

Directie
Directie Publieke Gezondheid

Ontworpen door
10.2.e

Mr-nummer
991630-153231-PG

Datum document
06 juli 2016

MR

Onderwerp: Reactie op rapport 'Voltooid Leven' van de Commissie Schnabel

1 Korte samenvatting

11.1, 10.2.g

2 Advies

11.1, 10.2.g

3 Relatie Regeerakkoord / overige akkoorden

In het regeerakkoord staat:

"Voortschrijdende mogelijkheden, toenemend zelfbewustzijn bij burgers en definiëring van nieuwe ziekten leiden tot nieuwe medisch-ethische vragen. Om deze vragen op zorgvuldige wijze te beantwoorden is een brede maatschappelijke discussie nodig.

Leidend is het beginsel van zelfbeschikking, altijd in samenhang met menselijke waardigheid, goede zorg en beschermwaardigheid van het leven. (...)

- De maatschappelijke discussie over het vrijwillige levenseinde zal worden voortgezet en kan leiden tot aanpassing van wet- en regelgeving. (...)"*

4 Toelichting

- Weergave Ambtelijk voortraject, Behandeling Onderraad / Ministeriële Commissie, ontvangen opmerkingen andere**

departementen

Er zijn in aanloop naar de RWIZO geen opmerkingen op de conceptbrief van andere departementen ontvangen.

- **ontwikkelingen**

Er blijft veel gepubliceerd worden over het onderwerp. In verschillende artikelen worden voors- en tegens van aanpassing van wetgeving om tegemoet te komen aan de wens van mensen met een voltooid leven besproken. 11.1. 10.2.g



10.2.e

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

VERTROUWELIJK

Minister

Directie

Directie Publieke Gezondheid

Ontworpen door

10.2.e

Mr-nummer

1023682-155604-PG

Datum document

27 september 2016

MR

Onderwerp: Kabinetsreactie voltooid leven.

1 Korte samenvatting

De brief is een reactie op het rapport Voltooid Leven, opgesteld door de commissie-Schnabel.

2 Advies

De Kamer heeft aangegeven graag een debat over het onderwerp te willen – en dus ook de brief van het kabinet.

3 Relatie Regeerakkoord / overige akkoorden

In het regeerakkoord staat:

"Voortschrijdende mogelijkheden, toenemend zelfbewustzijn bij burgers en definiëring van nieuwe ziekten leiden tot nieuwe medisch-ethische vragen. Om deze vragen op zorgvuldige wijze te beantwoorden is een brede maatschappelijke discussie nodig.

Leidend is het beginsel van zelfbeschikking, altijd in samenhang met menselijke waardigheid, goede zorg en beschermwaardigheid van het leven. (...)

De maatschappelijke discussie over het vrijwillige levenseinde zal worden voortgezet en kan leiden tot aanpassing van wet- en regelgeving. (...)"

4 Toelichting

- Weergave Ambtelijk voortraject, Behandeling Onderraad / Ministeriële Commissie, ontvangen opmerkingen andere departementen**

In de CWIZO is een reactie 11.1. 10.2.g

De brief is van de agenda in de RWIZO en MR gehaald, om aangepast te worden. Na aanpassing en 11.1. 10.2.g

, is de brief op 8 juli in de MR besproken. De brief is aangehouden, en nader overleg heeft plaatsgevonden met minister Asscher. Na overleg en het verwerken van zijn opmerkingen is een nieuwe

versie aan minister Asscher voorgelegd. Daarop heeft deze aangegeven akkoord te zijn met agendering in de MR, en zijn wederom opmerkingen ontvangen, die in de brief zijn verwerkt.

- **Politieke ontwikkelingen**

PvdA, VVD, D66 en GL hebben openlijk hun teleurstelling geuit over het rapport. Pia Dijkstra (D66) heeft onlangs op TV in Nieuwsuur aangekondigd met een initiatief wetsvoorstel te komen om toch iets te regelen. Arno Rutte (VVD) overweegt met een eigen voorstel te komen. 11.1. 10.2.g [redacted] cq willen geen of nauwelijks aanpassingen van of toevoegingen op bestaande wetgeving voor mensen met een voltooid leven.

De NVVE en de Coöperatie laatste wil willen proberen starten met een 'laatste wil'-pil. 11.1. 10.2.g [redacted]

10.2.e [redacted]

Clustercoördinator Ethiek

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

de minister van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

**Directie Publieke
Gezondheid**
Financieel Beleid en Ethiek

Ontworpen door
10.2.e
(senior) beleidsmedewerker

M 06 10.2.e

Datum
04 februari 2016

Kenmerk
917745-147211-PG

Zaaknummer
147211

Bijlage(n)

Afschrift aan

nota

(ter beslissing)
leven

het rapport van de commissie Schnabel over voltooid

1 Aanleiding voor deze nota

Op 4 februari 2016 is het rapport Voltooid leven uitgebracht over juridische mogelijkheden en de maatschappelijke dilemma's met betrekking tot hulp bij zelfdoding aan mensen die hun leven voltooid achten. 11.1. 10.2.g

Een conceptbrief met daarin 11.1. 10.2.g

is besproken in de
Ministerraad van 8 juli. Daarin werd verzocht om enkele aanpassingen,
11.1. 10.2.g

2 Besispunten, advies en mogelijk alternatief

Inhoudelijke besispunten:

- 11.1, 10.2.g

- 11.1, 10.2.g

- 11.1, 10.2.g

Procesmatige besispunten:

- U had eerder aangegeven deze brief nog een keer mondeling te willen

Uw kenmerk
2016Z02386

- bespreken. Is dat nog steeds wenselijk en mogelijk?
- Tijdens welke MR wilt u de brief behandelen? Wij gaan ervan uit dat de brief nu rechtstreeks naar de MR kan.

Directie Publieke
Gezondheid
Financieel Beleid en Ethiek

3 Samenvatting en conclusies

Kenmerk
917745-147211-PG

Tijdens de behandeling van de begroting voor 2014, die plaatsvond eind 2013, heeft de VVD-fractie (bij monde van dhr Rutte) de minister gevraagd om een verkenning uit te voeren naar de maatschappelijke dilemma's en juridische mogelijkheden van hulp bij zelfdoding aan mensen die hun leven voltooid achten. Hiertoe is een commissie samengesteld onder leiding van Paul Schnabel.

In het rapport heeft de commissie het vraagstuk uitgewerkt door eerst te kijken naar de definitie van 'voltooid leven', en deze ruim uit te leggen, waardoor ook veel gevallen nu euthanasie of hulp bij zelfdoding zouden kunnen krijgen op basis van de Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding (Wtl). Bij de beschouwing van de maatschappelijke context geeft de commissie aan dat zij de indruk heeft dat er maar weinig mensen zijn met een doodswens, die niet binnen de criteria van de Wtl geholpen kunnen worden. Het rapport schetst mogelijkheden ter voorkoming dat mensen hun leven voltooid achten, en weegt bij de juridische mogelijkheden om hulp bij zelfdoding te bieden de voor- en tegenargumenten, waarbij de commissie concludeert dat het huidige wettelijke kader goed functioneert en in stand gehouden zou moeten worden. 11.1. 10.2.g

11.1. 10.2.g

11.1, 10.2.g

4 Draagvlak politiek

Het rapport is opgesteld op verzoek van de VVD fractie.

D66, GroenLinks en de VVD hebben teleurgesteld gereageerd op het rapport, omdat zij gehoopt hadden dat er wel concrete handvatten voor hulp bij zelfdoding bij voltooid leven geboden zouden worden. 11.1. 10.2.g

Pia Dijkstra van D66 heeft aangekondigd nog dit jaar met een initiatiefwet te willen komen.

De PVV, CU, SGP, SP, het CDA, en de 50Plus partij stemmen in met de lijn van het rapport, en zijn geen voorstander van het verruimen van de mogelijkheden voor hulp bij zelfdoding. PVV, SP, CDA en de 50Plus partij pleiten er voor de huidige mogelijkheden van de Wtl beter te benutten, terwijl CU en SGP menen dat de wet steeds ruimer uit wordt gelegd, waar zij uitdrukkelijk hun bedenkingen bij hebben.

Directie Publieke
Gezondheid
Financieel Beleid en Ethiek

Kenmerk
917745-147211-PG

5 Draagvlak maatschappelijk

11.1. 10.2.g

[Redacted content]

6 Financiële en personele gevolgen

nvt

7 Juridische haalbaarheid

nvt

8 Afstemming (intern, interdepartementaal en met veldpartijen)

Afstemming met V&J loopt op dit moment, zij consulteren ook OM. Vanwege de wens om snel te opereren leggen we de brief wel vast nu aan u voor.

9 Gevolgen administratieve lasten

nvt

10. Toezeggingen

nvt

10.2.e

(senior) Beleidsmedewerker Ethiek

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Deadline: xx-xx-201x

Minister VWS

directie Publieke
Gezondheid
Financieel Beleid en Ethiek

Ontworpen door

10.2.e

Clustercoördinator Ethiek

T 31 (0)70 10.2.e

M 31 (0)61 10.2.e

10.2.e @minvws.nl

Datum Document

07 juni 2016

Kenmerk

979724-151918-PG

Bijlage(n)

nota

(ter beslissing)

Kabinetsreactie op rapport Voltooid Leven.

1 Aanleiding voor deze nota

De concept kabinetsreactie is door de CWIZO doorverwezen naar de RWIZO ivm de politieke gevoeligheid van het dossier. Daarnaast heeft de CWIZO om een oplegnotitie gevraagd 11.1. 10.2.g

2 Beslispunten, advies en mogelijk alternatief

Instemmen met agendering van de concept kabinetsreactie op het rapport Voltooid Leven van de commissie Schnabel in de RWIZO van 21 juni a.s., ten behoeve van bespreking in de MR van 24 juni. De Kamer is een reactie beloofd zodanig dat er nog een (plenair) debat over mogelijk is voor het zomerreces. Dit noodzaakt bespreking niet later dan de MR van 24 juni.

3 Samenvatting en conclusies

De ministers van VWS en VenJ hebben een commissie ingesteld olv Paul Schnabel. Die commissie heeft een rapport opgesteld over de vraag hoe om te gaan met de wens van mensen die hun leven voltooid achten en op een waardige wijze willen kunnen sterven. 11.1. 10.2.g

In de kabinetsreactie wordt kort weergegeven wat in het rapport staat, en welke knelpunten het rapport bij het vinden van een oplossing noemt.

4 Draagvlak politiek

De vraag om een commissie in te stellen en een oplossing te vinden voor de groep mensen met een 'voltooid leven' kwam uit de Kamer (VVD fractie, Arno Rutte). VVD, PvdA, D66 en GL zijn teleurgesteld in het rapport. D66 heeft aangekondigd met een initiatiefwet te komen. 11.1, 10.2.g

5 Draagvlak maatschappelijk

Er is belangstelling voor een verruiming van mogelijkheden vanuit bijvoorbeeld NVVE en de Coöperatie Laatste Wil. Hoewel het verzet ertegen niet even sterk van zich laat horen, is naar verwachting er ook een aanzienlijke groep die uit angst voor misbruik of druk op ouderen om zo'n pil te gebruiken tegen verruiming zal zijn.

directie Publieke
Gezondheid
Financieel Beleid en Ethiek
Kenmerk
979724-151918-PG

6 Financiële en personele gevolgen

nvt

7 Juridische haalbaarheid

nvt

8 Afstemming (intern, interdepartementaal en met veldpartijen)

Afgestemd met VenJ

9 Gevolgen administratieve lasten

nvt

10. Toezeggingen

Afgedaan wordt de toezegging voor het zomerreces een reactie te geven op het rapport Voltooid Leven.

10.2.e

Clustercoördinator Ethiek

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

RWIZO

Directie Publieke Gezondheid
Ethiek
Postbus 20350
2500 EJ Den Haag

Inlichtingen bij

10.2.e
Clustercoördinator Ethiek

T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
10.2.e@minvws.nl

memo

rapport Voltooid Leven

Datum
9 juni 2016

Aantal pagina's
1

Bij de bespreking in de CWIZO kwam naar voren dat onduidelijkheid bestaat over 11.1. 10.2.g
De CWIZO verzocht om nadere toelichting daarop bij bespreking in de RWIZO.

Het rapport is aangevraagd op verzoek van de Tweede Kamer. Het rapport met de aanbevelingen en beschouwing over het bestaande wettelijke kader geeft 11.1. 10.2.g
inzichten in wat er kan, en hoe de bestaande mogelijkheden ingezet kunnen worden. 11.1. 10.2.g

11.1, 10.2.g

Van belang is dat het rapport op verzoek van de Kamer is opgesteld. 11.1. 10.2.g
Die discussie zal de Kamer kunnen oppakken.

Pia Dijkstra (D66) heeft aangekondigd met een initiatiefwetsvoorstel te komen, Arno Rutte (VVD) is voornemens dat te doen. De regeringsfracties hebben beiden openlijk teleurgesteld op het rapport gereageerd. GroenLinks lijkt ook voorstander te zijn van verruiming van mogelijkheden op dit vlak.

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

VERTROUWELIJK

Minister

Directie
Directie Publieke Gezondheid

Ontworpen door
10.2.e

Mr-nummer
983302-152393-PG

Datum document
13 juni 2016

RWIZO

Onderwerp: Reactie op rapport Voltooid leven van de Commissie Schnabel

1 Korte samenvatting

De brief is een reactie op het rapport Voltooid Leven, opgesteld door de commissie-Schnabel. Die commissie is ingesteld door de ministers van VWS en VenJ op verzoek van Kamerlid Rutte, om onderzoek te doen naar de mogelijkheden voor hulp bij zelfdoding voor mensen die hun leven voltooid achten.

2 Advies

De Kamer heeft aangegeven graag een debat over het onderwerp te willen – en dus ook de brief van het kabinet – voor het zomerreces.

3 Relatie Regeerakkoord / overige akkoorden

In het regeerakkoord staat:

"Voortschrijdende mogelijkheden, toenemend zelfbewustzijn bij burgers en definiëring van nieuwe ziekten leiden tot nieuwe medisch-ethische vragen. Om deze vragen op zorgvuldige wijze te beantwoorden is een brede maatschappelijke discussie nodig.

Leidend is het beginsel van zelfbeschikking, altijd in samenhang met menselijke waardigheid, goede zorg en beschermwaardigheid van het leven. (...)

De maatschappelijke discussie over het vrijwillige levenseinde zal worden voortgezet en kan leiden tot aanpassing van wet- en regelgeving. (...)"

4 Toelichting

- **Weergave Ambtelijk voortraject, Behandeling Onderraad / Ministeriële Commissie, ontvangen opmerkingen andere departementen**

11.1. 10.2.g



- **Politieke ontwikkelingen**

PvdA, VVD, D66 en GL hebben openlijk hun teleurstelling geuit over het rapport. Pia Dijkstra (D66) heeft onlangs op TV in Nieuwsuur aangekondigd met een initiatief wetsvoorstel te komen om toch iets te regelen. Arno Rutte (VVD) overweegt met een eigen voorstel te komen.

11.1. 10.2.g [redacted] cq willen geen of nauwelijks aanpassingen van of toevoegingen op bestaande wetgeving voor mensen met een voltooid leven.

De NVVE en de Coöperatie laatste wil willen proberen starten met een 'laatste wil'-pil. 11.1. 10.2.g [redacted]

10.2.e [redacted]

Clustercoördinator Ethiek

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Minister

Deadline: xx-xx-201x

directie Publieke
Gezondheid
Financieel Beleid en Ethiek

Ontworpen door
10.2.e
Clustercoördinator Ethiek

T 31 (0)70 10.2.e
M 31 (0)6 10.2.e
10.2.e @minvws.nl

Datum Document
28 juni 2016

Kenmerk
988532-152940-PG

Bijlage(n)

nota

(ter beslissing)

Kabinetsreactie rapport voltooid leven.

1 Aanleiding voor deze nota

In de RWIZO van 21 juni was een concept kabinetsreactie geagendeerd op het rapport van de commissie Schnabel over Voltooid Leven. 11.1. 10.2.g

U hebt die reactie teruggetrokken om een nieuwe kabinetsreactie op te stellen 11.1. 10.2.g

2 Beslispunten, advies en mogelijk alternatief

Instemmen met agendering van een nieuwe concept kabinetsreactie Voltooid Leven voor de RWIZO van 5 juli 2016, zodat deze – indien daar akkoord – kan worden geagendeerd op de MR van 8 juli (de laatste voor het zomerreces) en uitgestuurd vóór het reces.

3 Samenvatting en conclusies

In de avond van 28 juni is met vd Steur afgesproken een nieuwe concept reactie op het rapport te sturen waarin een visie op hoofdlijnen wordt gegeven van het kabinet. 11.1, 10.2.g

Een verdere uitwerking daarvan zal in het najaar aan de Kamer worden gestuurd.

4 Draagvlak politiek

Er lijkt draagvlak bij VVD, PvdA, D66 en GL. Andere partijen tonen meer terughoudendheid.

5 Draagvlak maatschappelijk

In verschillende publicaties is wisselend op het rapport van de commissie Schnabel gereageerd. 11.1. 10.2.g



**directie Publieke
Gezondheid**
Financieel Beleid en Ethiek

Kenmerk
988532-152940-PG

6 Financiële en personele gevolgen

nvt

7 Juridische haalbaarheid

nvt

8 Afstemming (intern, interdepartementaal en met veldpartijen)

VenJ

9 Gevolgen administratieve lasten

nvt

10. Toezeggingen

nvt

10.2.e

Clustercoördinator Ethiek



Afzender:
VGZ
Leidseplein 5
1017 PR Amsterdam

VOLKSGEZONDHEID
WELZIJN EN SPORT

16 FEB. 2016

SCANPLAZA

Aan:
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Postbus 20350
2500 EJ Den Haag

Amsterdam, 14 februari 2016

Excellentie,

Het verschijnsel dat burgers die niet uitzichtloos en ondragelijk lijden, hun leven willen beëindigen omdat zij het voltooid achten, stelt de samenleving voor de vraag naar de betekenis van deze wens in de huidige samenleving, en de noodzaak en eventuele mogelijkheden om daar op legitieme en humane wijze op te reageren. U treedt deze problematiek met grote zorgvuldigheid tegemoet en hebt de Commissie Voltooid Leven opdracht gegeven tot een onderzoek. Tijdens het proces van totstandkoming van dit rapport heeft de Vereniging van Geestelijk Verzorger VGVZ aandacht gevraagd voor het existentiële aspect van deze thematiek (zie de brief van de VGVZ aan de commissie d.d. 19 januari 2015, die u als bijlage aantreft). De VGVZ deelt met u de betrokkenheid bij dit thema en de overtuiging dat het onderwerp een grondige doordenking en menswaardige benadering verdient.

Het eindrapport van de Commissie dat 11 februari jl. is verschenen, maakt duidelijk dat de beoordeling van een verzoek om levensbeëindiging – in het licht van het vaststellen van de grondslag van het lijden – complex kan zijn, en dat het in dergelijke gevallen wenselijk kan zijn extra expertise in te schakelen. De Adviescommissie Voltooid Leven beveelt daarom aan door middel van een richtlijn te regelen dat in dergelijke complexe gevallen (naast de SCEN -arts) een extra consulent wordt geraadpleegd, te weten een deskundige op het terrein van psychosociale en zingevingproblematiek.

Waar het gaat om zingevingproblematiek, noemt de Commissie de geestelijk verzorger met name. Door het inschakelen van een geestelijk verzorger als consulent binnen het toetsingsproces, kan de uitvoerende arts zich gesteund voelen bij het beoordelen van verzoeken om euthanasie/hulp bij zelfdoding met een complexe achtergrond. Wij menen overigens dat de geestelijk verzorger ook een ondersteunende rol kan spelen bij de eventuele uitvoering voor zowel de hulpverlenend arts als hulpvrager. Het artikel "De zaak Heringa; hulp bij zelfdoding door een niet-arts" uit *Strafblad*, als bijlage bij deze brief, werkt dat uit.

Een geestelijk verzorger is toegerust om medisch-ethische en levensbeschouwelijk expertise in te zetten bij de beoordeling van een verzoek om levensbeëindiging. In instellingen is een geestelijk verzorger vaak lid van een multidisciplinair team en neemt dan deel aan MDO. Een gebruikelijke werkwijze is ook het morele beraad.

De beroepsvereniging van geestelijk verzorgers VGVZ verenigt ongeveer duizend professionals op dit gebied, die hun deskundigheid laten toetsen door het kwaliteitsregister SKGV. In levensbeschouwelijk achtergrond vertegenwoordigen zij de breedte van het Nederlandse levensbeschouwelijk landschap, zowel religieus als niet-religieus, institutioneel als niet-institutioneel. Daardoor zijn zij inzetbaar voor alle Nederlanders voor wie een dergelijk consult aan de orde is. De Beroepsstandaard Geestelijk Verzorger 2015, bij deze brief gevoegd, licht hun domein en de inzetbaarheid toe.

Vanuit de gezamenlijke zorg voor een zorgvuldige omgang met verzoeken om levensbeëindiging bij voltooid leven, wil de beroepsvereniging VGVZ graag samenwerken met alle andere betrokkenen partijen bij de totstandkoming van de beoogde richtlijn

Graag horen wij uw reactie op ons aanbod, u alvast dankend voor de aandacht hiervoor.

Hoogachtend,

Namens de VGVZ,

10.2.e

, voorzitter

Bijlagen: 03

- Beroepsstandaard GV
- Artikel Rikmenspoel nov 2014 Strafblad
- Brief VGVZ aan Commissie Voltooid Leven 19 januari 2015

Aan de Adviescommissie Voltooid Leven
Postbus 90405
2509 LK Den Haag

Amsterdam, 19 januari 2015

Geachte commissieleden,

In uw onderzoek naar de juridische mogelijkheden van hulp bij zelfdoding bij mensen die hun leven voltooid achten, naar het voorkomen van misbruik van eventuele regelingen en naar het voorkomen van het voltooid achten van het leven, zult u ongetwijfeld de motieven analyseren die mensen tot de conclusie brengen dat hun leven voltooid is. Bij die analyse zijn indicatoren vereist voor de zinvolheid van het leven, ervan uitgaande dat een voltooid leven een leven is waarbij de toekomst geen zin meer wordt verwacht.

De vraag naar de zinvolheid van het leven is een existentiële vraag, een vraag naar hoe mensen hun leven beschouwen. Die vraag is ook de kern van het domein van geestelijk verzorgers, die dagelijks mensen begeleiden in het verkennen van wat zij als zinvol ervaren. Ook in de zorg voor mensen met een doodswens spelen zij een rol in de coping van de ervaring van zin en zinloosheid van lijden en leven. Zij doen dit vanuit het brede spectrum van zingevingvarianten zoals die in Nederland bestaan. De vereniging van geestelijk verzorgers in zorginstellingen VGVZ vertegenwoordigt ongeveer duizend academisch opgeleide professionals op het gebied van levensbeschouwelijke begeleiding bij coping en zingeving. In hun dagelijkse praktijk begeleiden zij mensen bij het zoeken naar bronnen van zin, het toepassen van de beelden die hen kunnen helpen en het kiezen bij de levensbeschouwelijke inhoud die zin kunnen geven.

Wij zijn ervan overtuigd dat het onderwerp van uw commissie het nodig heeft dat ook het existentiële/zingevende/levensbeschouwelijk aspect grondige aandacht krijgt. In het artikel "De zaak Heringa; hulp bij zelfdoding door een niet-arts" uit *Strafblad*¹, als bijlage bij deze brief, wordt onderbouwd hoe dit van belang is bij de juridische vraag naar hulp bij zelfdoding. De afweging naar de waarde van de ervaring van een voltooid leven, vereist immers niet alleen medische en juridische expertise, maar ook levensbeschouwelijke.

Graag wil ik dit aspect van dit belangrijke maatschappelijke thema onder uw aandacht brengen. Vanuit ons netwerk van beroepsbeoefenaren en onderzoekers op het gebied van zingeving, kunnen wij mogelijk van dienst zijn in nader overleg of in het aanleveren van relevant materiaal. Intussen wens ik u veel succes en voldoening bij uw taak.

Met hartelijke groet, namens de VGVZ

, voorzitter

¹ Strafblad, november 2014: *De zaak Heringa; hulp bij zelfdoding door een niet-arts*, p. 396-402.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Aan de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Postbus 20350
2500 EJ DEN HAAG

VOLKSGEZONDHEID
WELZIJN
19 FEB 2016
SCANPULZER

Amsterdam, 17 februari 2016

Geachte Minister,

Het in opdracht van uw Ministerie recent door de Commissie van Wijzen gepubliceerde rapport *Voltooid Leven*, is met interesse door ons gelezen. Wij zagen al langere tijd uit naar de verschijning van dit rapport, dat in een belangrijke maatschappelijke en morele kwestie klaarheid moest brengen. Helaas moeten wij constateren dat het rapport in plaats van een doorbraak voor de acceptatie van Voltooid leven, een belangrijke kans heeft gemist.

Nederland heeft een goed werkende Euthanasiewet. Een arts mag een patiënt helpen met dodelijke middelen als er sprake is van uitzichtloos en ondraaglijk lijden. Bij *Voltooid leven* gaat het om oude mensen die zichzelf overleven; ze zijn klaar met het leven. Hun lijden is niet of niet alleen medisch, maar vooral existentieel. Voor ouderen die hun leven voltooid achten, biedt de huidige wet niet altijd uitkomst. Organisaties als de NVVE, het burgerinitiatief Uit Vrije Wil en het Humanistisch Verbond hebben op verschillende manieren geprobeerd het gesprek over deze groep te openen en voor hen alternatieven te vinden.

Wij achten het positief dat de commissie pleit voor een ruime interpretatie van de wet, zodat in de praktijk *Voltooid Leven* voldoende wordt onderkend. Tegelijkertijd meent de commissie dat de Euthanasiewet 'afdoende ruimte biedt om ook existentieel lijden als serieuze vorm van lijden te accepteren'. Er wordt daarbij uitgegaan van de verwachting dat de meesten de optelsom van medische klachten kunnen aanvoeren als voldoende onderbouwing voor een doodswens. De commissie stelt dat het aantal ouderen dat hier niet aan voldoet klein zal zijn.

Met deze redenering lijkt de commissie de problemen die nu bestaan met de interpretatie van de wet, onvoldoende te zien en te erkennen. De komende decennia zal een steeds groter deel van de bevolking hoge leeftijden bereiken. De inschatting is dat er daardoor ook meer mensen een beroep zullen doen op de euthanasiewet op grond van 'voltooid leven'. We delen de inschatting dat een groot deel van hen geholpen kan worden met een onderbouwing op grond van een optelsom van medische klachten, maar wij menen dat voor mensen die hierop geen beroep kunnen doen ook een waardige en zorgvuldige oplossing gezocht moet worden.

Het rapport zet in op het voorkomen van de ervaring van voltooid leven. De commissie vraagt aandacht voor eenzaamheid en het herwaarderen van ouderdom als levensfase. Een terechte inzet uiteraard. Maar dat een herwaardering van ouderdom ook kun betekenen dat iemand

weloverwogen zijn leven voltooid acht, lijkt geen deel uit te maken van het ethische kader van de commissie. Existentieel lijden kan niet altijd gereduceerd kan worden tot medische ouderdomsklachten, eenzaamheid en de maatschappelijke onderwaardering van ouderdom. Soms is iemand uitgeleefd, klaar met zijn of haar leven. De persoon die het betreft, de drager van het leven zelf, en diens eigen keuze lijkt door de commissie te weinig serieus te worden genomen.

De commissie schrijft dat hulp bij zelfdoding ingewikkeld is en lastig te toetsen. Helaas laat ze het daarbij. Ondanks de ingewikkeldheid van de thematiek, had de commissie een aantal criteria te formuleren waaronder iemand met een voltooid leven - zo transparant en zorgvuldig mogelijk - geholpen mag worden bij zelfdoding. Wij verwijzen daarbij onder meer naar de voorzetten die hiertoe zijn gedaan door de NVVE, maar ook naar de richting waarop de rechter in de zaak Heringa (Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden in 2015) heeft gewezen. De uitspraak van de rechter gaf enkele handvaten om te komen tot een transparante wijze om hulp bij zelfdoding verantwoord vorm te geven. In deze zaak stond de zoon van een 99 jarige moeder terecht, die hij had geholpen met haar zelfdoding. De rechter besloot hem geen straf op te leggen en gaf daarbij ook vrij heldere redenen. De wens van de vrouw was vrijwillig, weloverwogen en persistent. Ze had voortdurend de eigen regie gehad, er waren geluids- en beeldopnamen waarin ze geestelijk helder aangaf te willen sterven. Er was voldoende gezocht naar andere oplossingen en de zoon heeft zelf als niet-medicus de zelfdoding zorgvuldig en volgens een met zijn moeder besproken protocol uitgevoerd. Hij heeft zijn handelen op transparante wijze vastgelegd om zodoende toetsbaar te maken. Deze zorgvuldigheidscriteria lenen zich goed voor het formuleren van een aanpassing in de wet.

Het Humanistisch Verbond vindt het van groot belang dat deze tekortkoming in het rapport van de Commissie Schnabel in uw verdere behandeling wordt meegenomen. Daarbij zijn we ons bewust van de complexiteit van de materie. Soms is het verhaal er één van eenzaamheid en hebben we de opdracht daarbij te helpen, maar soms is het verhaal een oprecht existentieel verlangen te sterven. Ook dan verdienen ouderen onze hulp en steun.

Wij hopen dat u onze opmerkingen meeneemt in de verdere behandeling van het rapport en zijn uiteraard altijd bereid tot een nader gesprek.

Met hartelijke groet,

10.2.e

voorzitter Humanistisch Verbond

Cc Adviescommissie Voltooid Leven
Minister van Veiligheid & Justitie



Doc. I3

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

Vereniging van Geestelijk Verzorgers in Zorginstellingen
t.a.v. 10.2.e
Leidseplein 5
1017 PR Amsterdam
Nederland

**Directie Publieke
Gezondheid**
Financieel Beleid en Ethiek

Bezoekadres
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
T 070 340 79 11
F 070 340 78 34
www.rijksoverheid.nl

Inlichtingen bij
10.2.e
(Senior) Beleidsmedewerker

T (070) 10.2.e
M (31) 10.2.e
10.2.e@minvws.nl

Kenmerk
929088-147805-PG

Uw brief

Bijlage(n)

Datum - 1 MAART 2016
Betreft Aanbod n.a.v. rapport Commissie Schnabel

Geachte 10.2.e,

Uw brief van 14 februari is op 16 februari bij mijn directie ter behandeling binnen gekomen. Ik waardeer uw betrokkenheid bij de zorg voor mensen die hun leven voltooid achten. Die heeft u onder meer getoond in uw brief aan de Commissie Voltooid leven.

De commissie Voltooid leven heeft haar rapport op 4 februari aangeboden, zoals u ongetwijfeld weet, aan de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de minister van Veiligheid en Justitie. Momenteel wordt er gewerkt aan het opstellen van een kabinetsreactie. Om dit zorgvuldig te kunnen doen nemen wij de tijd tot de zomer van dit jaar. In de tussentijd acht ik het niet juist om inhoudelijk in te gaan op de aanbevelingen die de commissie heeft gedaan.

Mocht er aan de aanbeveling tegemoet gekomen worden om een richtlijn op te (laten) stellen dat bij een euthanasieverzoek op basis van voltooid leven een extra consulent geraadpleegd dient te worden, zal ik er op letten dat de VGVZ betrokken wordt.

Hoogachtend,

de directeur Publieke Gezondheid,

10.2.e

mw. dr. M.C.H. Donker

*Correspondentie uitsluitend
richten aan het retouradres
met vermelding van de
datum en het kenmerk van
deze brief.*



Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

Vereniging van Geestelijk Verzorgers in Zorginstellingen
t.a.v. 10.2.e
Leidseplein 75490
1070 AL Amsterdam

**Directie Publieke
Gezondheid**
Financieel Beleid en Ethiek

Bezoekadres
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
T 070 340 79 11
F 070 340 78 34
www.rijksoverheid.nl

Inlichtingen bij
10.2.e
(Senior) Beleidsmedewerker

T (070)-10.2.e
M (31)-10.2.e
10.2.e@minvws.nl

Kenmerk
929088-147805-PG

Uw brief

Bijlage(n)

Datum 19 MAART 2016
Betreft Reactie op het rapport Voltooid Leven

Geachte 10.2.e,

Uw brief van 17 februari is op 19 februari bij mijn directie ter behandeling binnen gekomen. In uw brief geeft u een heldere uiteenzetting voor de voor het Humanistisch Verbond belangrijke punten naar aanleiding van het rapport Voltooid Leven.

De commissie Voltooid leven heeft haar rapport, zoals u ongetwijfeld weet, op 4 februari aangeboden aan de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de minister van Veiligheid en Justitie. Momenteel wordt er gewerkt aan het opstellen van een kabinetsreactie. Om dit zorgvuldig te kunnen doen, nemen wij daar tot de zomer van dit jaar de tijd voor. De onderwerpen die u aansnijdt zullen tijdens het opstellen van de reactie uiteraard behandeld worden. Indien daarbij de behoefte ontstaat om dieper op uw reactie in te gaan zal er contact met u worden opgenomen.

Hoogachtend,

de directeur Publieke Gezondheid,

10.2.e

mw. dr. M.C.H. Donker

*Correspondentie uitsluitend
richten aan het retouradres
met vermelding van de
datum en het kenmerk van
deze brief.*

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Minister

Publieke Gezondheid
Financieel Beleid en
EthiekOntworpen door
10.2.e
(Senior)
BeleidsmedewerkerT 070-10.2.e
M +31(0)6-10.2.e
10.2.e@minvws.nlDatum
27 januari 2016

Kenmerk

Zaaknummer
146827

Document1

nota

(ter beslissing)

Aanbieding rapport commissie van Wijzen

Paraaf directeur

DGV

1 Aanleiding voor deze nota

Op 4 februari wordt het rapport van de commissie van Wijzen aan u en de minister van VenJ aangeboden. Toezegging aan de Kamer is om gelijktijdig het rapport aan de Tweede Kamer aan te bieden.

2 Beslispunten, advies en mogelijk alternatief

Bent u akkoord met het verzenden van bijgaande aanbiedingsbrief en rapport naar de Tweede Kamer?

De brief moet op 4 februari aan de Tweede Kamer gezonden worden, de minister van VenJ en u tekenen allebei de aanbiedingsbrief.

3 Samenvatting en conclusies

In juni 2014 heeft u met de minister van VenJ de commissie van Wijzen ingesteld om onderzoek te doen naar de juridische mogelijkheden en de maatschappelijke dilemma's rond hulp bij zelfdoding aan mensen die hun leven voltooid achten. De commissie zal haar rapport 4 februari aan u en de minister van VenJ aanbieden waarna de heer Schnabel een persconferentie zal geven.

Samenvatting rapport

De WTL biedt naar het oordeel van de adviescommissie voldoende ruimte om het merendeel van de 'voltooid leven'-problematiek te ondervangen. In veel gevallen zal namelijk sprake blijken te zijn van een medische grondslag waarbij een combinatie van medische en niet-medische problemen heeft geleid tot uitzichtloos en ondraaglijk lijden in de zin van de WTL. In combinatie met het gegeven dat het aantal mensen dat hun leven 'voltooid' acht en om die reden een actieve doodswens heeft waarschijnlijk klein is, zeker als het gaat om mensen bij wie de wens tot levensbeëindiging niet gerelateerd is aan medische problematiek, ziet de adviescommissie geen

aanleiding om voor te stellen de WTL te wijzigen.

4 Draagvlak politiek

Euthanasie is een politiek gevoelig onderwerp. Met het uitkomen van dit rapport zal de politieke discussie een nieuwe impuls krijgen.

De verwachting is dat na het verschijnen van de beleidsreactie de Kamer een AO Euthanasie zal inplannen.

5 Draagvlak maatschappelijk

Het maatschappelijk debat omtrent euthanasie bij mensen die hun leven voltooid achten is sinds de instelling van de commissie van Wijzen niet minder actueel geworden. Belangenverenigingen en media zijn zeer geïnteresseerd in de uitkomsten. De uitkomsten zullen een aanvulling zijn op het te voeren debat.

Nadat het rapport aan u wordt aangeboden zal de heer Schnabel op 4 februari een persconferentie geven.

6 Financiële en personele gevolgen

n.v.t.

7 Juridische haalbaarheid

n.v.t.

8 Afstemming (intern, interdepartementaal en met veldpartijen)

Ministerie van VenJ

9 Gevolgen administratieve lasten

n.v.t.

10. Toezeggingen

De toezegging om het rapport aan de Tweede Kamer te zenden wordt afgedaan (5211).

De toezegging om met een beleidsreactie te komen wordt aangescherpt met de termijn *binnen drie maanden*. (5211)

10.2.e

(Senior) Beleidsmedewerker

Publieke Gezondheid
Financieel Beleid en
Ethiek

Kenmerk